

BĂTRÂNUL NIETZSCHE

ȘI MOBILITATEA INCREDIBILĂ A GÂNDIRII

În *Ecce Nietzsche. Exercițiu de lectură hermeneutică**, Mircea Braga face o demonstrație de forță în close reading. Masivul tom hermeneutizează întreaga creație a filosofului: de la începuturi până la a treia fază, cea în care se începe deconstrucția moralei modernității (iritantă pentru că ar fi fost fundamentată pe credințe religioase) și când sunt formulate cele trei principii esențiale: eterna reîntoarcere, voința de putere și supraomul.

E dificil să sistematizezi o filosofie nesistematică, flexibilă, ba chiar contradictorie uneori. Riscând o asemenea sistematizare, cercetătorul descoperă mai mulți Nietzsche „purtând masca unor Jaspers, Heidegger sau Deleuze”.

Abordarea este cronologică și aproape exhaustivă în ce privește bibliografia nietzscheană. Cartea oferă mai puțin un discurs riguros cercetătoresc, cu precizare de metode și cu metode de citare, cât o discuție ospitalieră asupra spiritului filosofic și filologic nietzschean.

Cum știm, filosoful apăra mai cu seamă dreptul la opinie (doxa) în defavoarea certitudinii și a sistemului. Lucrând pe ediția critică de *Opere complete*, în șapte volume, în traducerea lui Simion Dănilă (Editura Hestia, Timișoara, 1998-2013, care are ca model ediția științifică a lui Giorgio Colli și Mazzino Montinari), Mircea Braga își începe demersul cu o erudită, dar spectaculoasă rezumare a mitologiei grecești, cea care l-a inspirat profund și pe Nietzsche.

În spațiul limitat al acestui articol, am de gând să efectuez și eu un close reading al capitolelor inițiale, după care să prezint harta volumului. Problema este că e posibil să fiu incitat să produc, prin comentariu, idei proprii, așa că îi cer scuze de pe acum domnului Mircea Braga.

Cum se știe, de asemenea, Nietzsche era irascibil atât față de sisteme, cât și față de metafizică. Firesc apropiat de poezie, el este ordonat interior de erudiție. Așa se face că își poate permite să perceapă „istoria ca oracol” și să dezvolte o „metafizică de artist” (12). Cărțile lui, adesea filiforme, sunt „considerații inactuale”.

În pofida lipsei de sistemicitate, sau poate exact datorită ei, opera nietzscheană este înțesată de considerații din diverse arii ale cunoașterii, ceea ce o face interesantă și i-a asigurat supraviețuirea în timp. Dacă scrierile lui Kant, Hegel sau chiar Heidegger se mai studiază doar în universul academic, cea a filosofului din Basel stimulează curiozități diverse. Mircea Braga comentează o serie de asemenea considerații încă actuale: „este absolut imposibil să trăiești,

în general, fără uitare”, enciclopedismul de dragul etalării delimitează o „personalitate slabă” (noțiune preluată de Gianni Vattimo și reconfigurată), „cultura istorică” e o dovadă a căutării de consolări, dar și de justificări. Cultura alexandrină europeană, de tip socratic, se autolimitează prin ambiția cunoașterii integrale și integratoare. Contrariile și *principium individuationis* (dezbătut de Schopenhauer) sunt nesocotite pentru a obține o coerență epistemologică forțată, chiar falsificată. Omul dionisiac instaurat ca operă de artă sau omul homeric „naiv”, sedus de o „scufundare totală în frumusețea aparenței” ar fi modelele de urmat.

Mircea Braga evidențiază constant filiația schopenhaueriană a multor idei nietzscheene. Una dintre acestea este legată de obiectivările contextualizate ale Voinței cosmice, de unde rezultă o anumită relativizare a valorilor și eficiența comunicativă superioară a muzicii în comparație cu celelalte arte.

Interesantă este noua turnură pe care Nietzsche o imprimă dionisiacului: „Cunoașterea ucide acțiunea, pentru acțiune este nevoie de voalarea în iluzii”. Or, tocmai dionisiacul ar contribui la prăbușirea iluziei. Dincolo de apolinic și dionisiac, Nietzsche îl admiră pe Euripide pentru că a adus pe scenă omul banal, cotidian, subminând modul mimetic superior. Tocmai el, sacerdotul supraomului! Așadar, cunoașterea rațională, invadarea muzicii de către recitativ „care înseamnă contaminarea afectivă a discursului prin aglutinarea liricului și a epicului” (25) fac ca abordarea tragică să cedeze „locul aceluși spirit bătrânesc și neproductiv care este cunoscut drept seninătatea grecească” (25).

Tensiunea dintre viziunile lui Winkelman și Burckhardt este simțită și aici. Propriu-zis, Nietzsche combate dionisiacul pervertit, dar îl și *practică* pe cel autentic. Mircea Braga ne amintește că filosoful a studiat pianul și, mai mult, a fost compozitor. Critica întreprinsă de el este întotdeauna participativă și, chiar dacă suntem diferiți în opiniile asupra mitului și religiei, e imposibil să nu îi admirăm acuitatea. Și critica adusă modernității și omului modern anticipează teoretizările secolului XX la temă: „nonnaturii, o dată ce a ajuns la cunoștința de sine, nu-i rămâne decât dorul de neant, natura, dimpotrivă, e dornică de transformare prin iubire: cea dintâi *nu* vrea să fie, cea de-a doua vrea să fie *altfel*”.

Geniul însuși, deși admirat, este văzut ca eficient numai în configurația unui popor și a unei patrii. Preluând egoismul

lui Schopenhauer, el teoretizează o paideia a socialului și o înlocuire a religiei prin cultură. Acesta ar fi egoismul natural. Cultura fiind starea supremă a naturii, ea s-ar opune cercetării analitice întreprinse de savanți. Epocile împlinite, posibil cele mitologice, nu ar fi avut nevoie de știință. Înflăcărea științifică ar fi marca epocilor bolnave. Ralph Waldo Emerson și implicit transcendentalismul american au stimulat filosofia nietzscheană. El opune cunoașterii arta, care ar îndeplini condiția armoniei, însă nu arta de factură realistă. Știința este un „cimitir al intuiției”, cum la fel este și cultura istorică. Un alt maestru este Heraclit, cel care a dezavuat cunoașterea prin concepte și combinații logice în favoarea unor reprezentări intuitive, constant dinamice. Holismul și adulara poeziei îl fac pe Nietzsche să solicite instaurarea voinței de a trăi, adică o filosofie a vieții, trăită, nu sistematizată.

În ce privește teoria supraomului și a sclavilor, este greu să nu reperăm gândirea nietzscheană în cercetările postmoderniste și post-postmoderniste care dezvăluie civilizatele și subtilele forme de sclavie. Doar că el formulează această tară ca pe un dat aprioric: „sclavia face parte din esența unei culturi”.

Creația nietzscheană este distribuită didactic în trei etape: 1. cea inițială, wagneriană, având ca temelie cultura grecească și problematica hybrisului și a vinei tragice; 2. perioada dintre *Omenesc*, *prea omenesc* și *Știința veselă*, marcată de vitalismul unei morale rebele; 3. Perioada doctrinei oficiale, de la *Așa grăit-a Zarathustra* până la însemnările adunate de sora filosofului, Elisabeth Förster-Nietzsche și Peter Gast, sub titlul *Voința de putere*.

Nietzsche fost-a și va fi mereu contestat de profesorii de filosofie. Îmi aduc aminte de profesorii mei, pe când am frecventat doi ani cursurile Facultății de Filosofie. Oameni care au lăsat în urmă cel mult instrumente de lucru didactic oneste se întreceau în a-l minimaliza ori uita. Or, exact contrazicerile și autonegările dramatice sau sfidătoare din scrierile lui îl recomandă ca gânditor autentic, preocupat de a „deschide drumurile spre multe și contrare moduri de gândire”.

Poziția lui rămâne paradoxală și idealistă, întrucât respinge iluziile metafizicii, dar așază filosofia în vârful piramidei științelor. Cu alte cuvinte, Nietzsche s-a iluzionat că, în lipsa deschiderilor metafizice, savanții vor renunța la fragmentarea produsă de hiperspecializare și vor accesa transdisciplinaritatea ca un omagiu adus filosofiei ca știință a ființei. Nietzsche rămâne un mare epistemolog și prin faptul că acceptă ilogical în avansarea cunoașterii.

Căutarea ființei se produce prin „întoarcerea spre origini și originar” și, chiar dacă se împotrivesc moralei convenționale, el admite că „fără erorile care zac în suzukițiile moralei, omul ar fi rămas un animal”. Aici se vede și limitarea lui victoriană, care consideră animalele niște ființe inferioare pentru că nu evoluează în coordonatele umanității.

Nietzsche se deschide către sociologie și propune un *homo duplex*: „în morală, omul nu se tratează pe sine ca *individuum*, ci ca *dividuum*”. Neadmițând o justiție eternă, el trebuie să propună o lume utopică, ceea ce implică evoluția „dintr-o omenire *morală* într-una *înțeleaptă*”. Tot în acest sens se propune și un fel de grad zero al actelor, un fel de dispunere pe orizontală, nu pe verticală: „Actele bune sunt acte rele sublimite, actele rele sunt acte bune degenerate, abrutizate”. Cinismul lui La Rochefoucauld este algoritmat.

Nietzsche are unele puncte comune cu Marx și Engels, așa cum reiese din unele considerații drastice: conduita religioasă ar contribui la „narcotizarea necazurilor omenești” sau „niciodată o religie n-a conținut vreun adevăr, nici indirect, nici direct, nici ca dogmă, nici ca alegorie”, „arta înalță capul acolo unde religiile slăbesc”.

O altă idee surprinzătoare a lui Nietzsche, reconfiguratorul, este că nu are rost să se facă diferența între geniu și om de știință, căci orice activitate umană nu ar avea nimic fantastic în ea, ci este doar o acumulare de capacități.

Nietzsche nu este nici adept al strategiilor *meta*, căci el își dorește să aibă impact literar asupra cititorului: „Cei mai mulți gânditori scriu prost fiindcă nu ne împărtășesc numai gândurile lor, ci și procesul de gândire a gândurilor”. De aceea, el recomandă „zgârcenia la vorbă”. În unele considerații, Mircea Braga îl apropie de Roland Barthes sau de un sociolog al literaturii ca Stéphane Santerres-Sarkany. Probabil că o componentă modernă a gândirii nietzscheene este capacitatea ei de a se revizui continuu. Iată un caz: „Omul de știință este dezvoltarea în continuare a omului de artă”.

Cercetătorul aduce argumente pentru profetismul nietzschean și pentru anticiparea abordărilor psihanalitice. În termenii psihologiei sociale, el nu apreciază ideea de revoluție pentru că, în cele din urmă, el este un intelectual european, iubitor de ordine, logică și disciplină.

Sunt multe alte aspecte ale gândirii nietzscheene pe care cartea umanistului Mircea Braga le abordează și interpretează. Analiza sa vizează mereu Urgrund-ul, dar și nuanțele, și se dorește subtilă, nu exhaustivă. Principiul ar fi „(re)lectura”, ca la Matei Călinescu, dar ranversat, în sensul urmăririi coordonatelor fundamentale, iar nu a detaliilor. În propria descriere: „E o hermeneutică nu de «gradul zero» [...], ci de «gradul unu», neepuizând, ci esențializând, asumându-ne, deci, o «parțialitate» altfel impropriu specificului disciplinar” (438).

Masiva acțiune de hermeneutizare a operei nietzscheene evidențiază cu forță multiplele paliere ale unei filosofii mereu surprinzătoare și fertile pentru gândirea modernă și postmodernă.

*Mircea Braga, *Ecce Nietzsche. Exercițiu de lectură hermeneutică*, Editura Academiei Române, București, 2015